

Recenze

JIRÍ HANUŠ: POZVÁNÍ KE STUDIU CÍRKEVNÍCH DĚJIN

(vydalo Centrum pro studium demokracie
a kultury v edici *Historia ecclesiastica* roku 1999)

Kniha je metodologickou příručkou. Autor aplikuje na studium církevních dějin metody nejmodernějšího historického bádání. Je nutno ocenit, že Hanuš klade důraz na pomocné vědy historické jakožto nedílnou součást studia církevních dějin. Diplomatika, kodikologie, paleografie apod. jsou disciplíny, bez kterých se církevní historikové dnes stěží obejdou, jak již před třiceti lety zdůrazňoval francouzský dějepisec Robert Mandrou, jehož Hanuš často cituje.

Hanuš také naprosto správně zdůrazňuje sepětí církevních dějin s teologií. Hovoří dokonce o tzv. „historické teologii“ a odlišuje ji od dřívějšího propojení církevních dějin s apologetikou k církevním dějinám je třeba zaujmout jiný, komplexnější pohled pod zorným úhlem dějin spásy, ve spektru chápání církve jakožto živého organismu. V tom má Hanuš nepochybně pravdu. Jenže nehrozí tady další jednostrannost? Je církevní historie opravdu na prvním místě „historickou teologií“? Nemá tady své oprávnění stará akademická otázka Josefa Pekaře „wie ist es eigentlich geschehen“? i v církevních dějinách právě tak jako v dějinách profánních musí platit na prvním místě ono „jak to vlastně bylo“, tj. pravda a její hledání. Obávám se, že doslovná

aplikace Hanušovy „historické teologie“ odsunuje prioritní otázku pravdy někam do pozadí.

Pravdě neublíží různost náhledů a sympatií. V tomto smyslu je rozhodně třeba přitakat ekumenickému pojetí církevních dějin, které prosazuje Hanuš. Znamená ale „ekumenický“ totéž co uniformní? Katolík vždycky bude husitskou epochu hodnotit jinak než protestant, aniž by přitom souhlasil s Husovým upálením, hrdelním trestáním kacířů a inkvizicí. Je přirozené a logické, že český evangelík vždycky bude mít tendenci vyzvedávat duchovní hodnoty české reformace a jejich přínos pro náboženský a kulturní růst českého národa. Katolík to samozřejmě rád uzná, ale zároveň neopomene položit důraz také na hodnoty, prezentované v této době katolickými odpůrci husitů, připomene též sine ira et studio katolíky povražděné husity jen proto, poněvadž se nechtěli vzdát své víry. Stejně rozdílný pohled lze mít i na pobělohorskou rekatolizaci a tzv. „dobu temna“. Katolík pochopitelně odsoudí násilí páchané ve jménu jeho víry na protestantské většinu národa, ale jeho pohled na tuto epochu českých dějin nebude nikdy identický s evangelíky, neboť zatímco protestant bude klást důraz hlavně na duchovně kulturní přínos české pobělohorské emigrace, katolík naprosto přirozeně bude chtít vyzvednout zásluhy katolických protireformačních vlasteneckých duchovních typu Bal-

bína, Pešiny, Šteyera aj. na tom není nic neekumenického, naopak tyto rozdíly plně zapadají do ekumenického rámce, který je třeba vytvářet. Různost náhledů, nebo spíše různost akcentů je součástí mozaiky, představující komplexní realitu církevních dějin, v níž tato rozdílnost je tím, co ji činí tak úchvatnou a přitažlivou. Obávám se, že Hanuš se snaží o jakýsi jednotný pohled, který by nesnesl jiný výklad, a ptám se, jestli toto znamená přínos pro církevní dějiny, nebo naopak jejich ochuzení?

Hanuš naprosto správně poukazuje na židovské kořeny křesťanství, bez nichž nelze pochopit církevní dějiny. To je realitou, na niž v minulosti církevní historikové zapomínali. To, že Hanuš vyzvedává tuto okolnost, je nepochybně velikým pozitivem jeho práce. Kontinuita Starého a Nového zákona, kontinuita synagogy a církve, je něčím, co je nutno při výkladu církevních dějin respektovat. Jenže opět se vnucuje otázka: Kde je zde Ježíš Kristus? Křesťanská církev není pouze pokračováním starozákonní synagogy, i když má v ní své kořeny. Postava Ježíše z Nazareta, který vzešel podle těla ze židovského národa, hlásil se k němu a jeho náboženské tradici, s níž se zotožňoval i rozcházel, je klíčová nejen z pohledu teologického, ale i historického, a historik, jenž toto nerespektuje, není v souladu s pravdou.

Přes tyto výhrady je nutno Hanušovu práci ocenit. Je to kniha podnětná a zajímavá, v každém případě vhodná ke studiu všem, kteří se chtějí církevními dějinami zabývat poněkud hlouběji. Nelze ji však chápat nekriticky. „Pozvání ke studiu církevních

dějin“ je opravdu pozváním a takto je třeba je přijmout. Pozvání ke studiu neznámá ovšem jen přitakání, souhlas, ale i diskusi se závažnými kritickými připomínkami a argumenty. Takový přístup plně odpovídá studiu církevních dějin, k němuž nás Jiří Hanuš zve.

Radomír Malý

J. MANDZIUK: SLOWNIK KSIEZY PISARZY ARCHIDIECEZJI WROCLAWSKIEJ 1945-1992

(Nakladatelství Akademii katolické teologie,
Warszawa 1997, 402 s.)

Autorem zajímavé publikace je řádný profesor, v polských vědeckých kruzích známý jako církevní historik a archivář, zároveň vedoucí katedry novodobých církevních dějin na Akademii katolické teologie (ATK) ve Wroclawi, zakladatel pololetního historicko-společenského časopisu *Saeculum Christianum* (úplný seznam viz s. 205-207), a rovněž jeho šéfredaktor.

Narodil se v roce 1941 v rolnické rodině v Jackówce ve stanislavovském vojvodství. Po maturitních zkouškách, které složil v roce 1959 v Dolním Slezsku (Legnica), pokračoval ve studiu filosofie a teologie ve Wroclawi. Od roku 1965 je knězem wroclavské arcidiecéze. ve své vědecké kariéře postupně získal: v roce 1966 hodnost magistra v oboru církevních dějin na KUL, o 7 let později doktorát prací *Dzieje Biblioteki parafialnej w Nysie* /Historie farní knihovny v Nyse/. na ATK se habilitoval vědeckým pojednáním *Karol Franciszek Nean-*

der biskup sufragan wroclawski (1626-1693) i jego księgozbiór /Karol Franciszek Neander, sufragánní biskup wroclavský, 1626-1693 a jeho knihovna/. Od roku 1992 je vedoucím katedry novodobých církevních dějin na ATK. Z více než 500 titulů uvedeného autora se k nejvýznamnějším zcela jistě řadí syntéza *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku w okresie reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontreformacji (1520-1742)* /Historie katolické církve ve Slezsku v době protestantské reformace, katolické reformy a protireformace (1520-1742)/, Warszawa 1995. Nicméně z řady jeho starších biografických prací bychom měli uvést *Schematyzm Archidiecezji Wroclawskiej* /Schematismus wroclavské arcidiecéze/, Wrocław 1979, *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8 (1981-1993) /Slovník polských katolických teologů/, Warszawa 1995, nebo *Księga jubileuszowa polskiego duchowieństwa w Niemczech* /Jubilejní kniha polských duchovních v Německu/, Würzburg 1995 (kromě toho je v tisku další práce, která je pokračováním uvedeného titulu).

Dějiny Slezska byly vskutku bouřlivé. Celková znalost jeho historie však vyžaduje hlubší bádání nejen o množství institucí, ale především o minulosti a činnosti osob, jež reprezentují nejrůznější povolání, profese a společenské vrstvy. Kněží díky svému poslání dodnes vytvářejí zvláštní pospolitost. Bohužel nám stále chybějí novodobé biografické práce, jež by představily jejich společenský portrét, a zároveň by zhodnotily jejich nábožensko-kulturní působení.

Z tohoto důvodu bereme s velkou radostí do rukou práci, která nás blíže seznámuje s kněžími wroclavské arcidie-

céze v těžké poválečné době, zahrnující téměř půl století, přesně léta 1945-1992. V tomto kraji požíval katolický kněz zvláštní autority, a to nejen u svých věřících, ale stal se zároveň důležitým garantem a činitelem integrity polského obyvatelstva, a také národnostních a náboženských menšin. Navíc je dlouho známé nadšení slezských kněží, které se neprojevovalo pouze v pastorační práci, stavbě nových sakrálních objektů, ale rovněž v práci charitativní, a konečně spisovatelské. A právě naposled jmenovaný druh působení se stal předmětem bádání kněze profesora Józefa Mandziuka. Sdílí všeobecné přesvědčení, že životní styl slezských kněží posilovala solidní teologická formace, kterou poskytovaly teologické fakulty univerzity wroclavské a jagelonské. Přestože byly po válce jednostrannými politickými rozhodnutími zrušeny, nikdy se nezapomínalo na skutečné pěstování intelektuální a duchovní formace kněží, ani na reaktivování a základání nových fakult tohoto druhu. V současné době je toho jasným příkladem opolská univerzita – byť založená až v roce 1994 – s teologickou fakultou.

Neudivuje, že když kněz Mandziuk hovoří o záměru své publikace, zdůrazňuje potřebu přiblížit přínos slezského duchovenstva pro kulturu Dolního Slezska, jako např. uctění tisíciletého jubilea wroclavského biskupství, tak i nutnost popřít zjednodušující tvrzení Ericha Kleinadama, který ve své knize *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811-1945*, vydané v Kolíně nad Rýnem v roce 1961, uvádí, že rok 1945 znamenal konec existence teologické fakulty na wroclavské univerzitě. Činí tak hned ve svém krát-

kém úvodu, v němž uvádí jména významných duchovních poválečného období, organizátorů studia, profesorů a spisovatelů, a rovněž poukazuje na velké úsilí nadále pokračovat v činnosti teologické fakulty skrze Vyšší duchovní seminář, založený v roce 1947. Jeho projevem bylo kladné rozhodnutí Apoštolského stolce a s tím spojená možnost udělovat od roku 1964 vědecké hodnosti, a také již od roku 1946 zakládat nábožensko-teologické časopisy a periodika.

Přesto plnější popření výše uvedené Kleinadamova tvrzení má podle úmyslu autora prezentovaného slovníku představovat celkový soupis široce pojatých spisovatelských prací zdokumentovaných v bibliografii připojené k hlavním informacím o dolnoslezských diecézních kněží, kteří jsou počítáni ke spisovatelům. Autor Slovníku vysvětluje, že označení „spisovatel“ příkl nejen významným vědcům, ale také autorům tištěných kázání a publicistických článků (s. 13). Slovník zahrnuje výhradně kněze inkardinované do wroclavské arcidiecéze před její reorganizací v roce 1992. V tomto roce sloužilo v partikulární wroclavské církvi 1 285 diecézních kněží (ve stejné době zde působilo 392 řeholníků). Z tohoto počtu zařadil kněz Mandziuk 160 kněží do kruhu „spisovatelů“ (viz s. 389-391) a v podobě hesel vypracoval jejich životopisy. Zde se spontánně naskytá otázka, kolik diecézních kněží sloužilo ve wroclavské diecézi v období let 1945-1993 a jak vysoké procento tvoří zmíněný kruh 160 kněží-spisovatelů?

Každou vypracovanou biografii tvoří stručná životopisná prezentace (její rozsah závisí na postavení kněze v hierar-

chii církevní i vědecké) a bibliografický soupis (v některých případech zaznamenává i strojopisy uchovávané ve sbírce samotného autora) a anotovaná literatura.

Obsah samotné knihy tvoří vedle stručného úvodu (s. 9-14 - jeho německý překlad na s. 15-22; přičemž jeho účelnost zůstává v případě, kdy kniha nemá žádný cizojazyčný doslov ani překlad hesel užitých v rejstříku, velmi omezená) a dále vedle zkratk časopisů, vydání edičních řad a častěji citovaných prací (s. 23-28) také jiné použité zkratky (s. 28-31), a konečně biograficko-bibliografické články jednotlivých kněží seřazené podle abecedního pořádku (s. 31-389); po této části následuje také abecední rejstřík autorů (s. 389-391) a méně přesný rejstřík věcný i osobní opírajícího se o bázi 109 hesel (s. 392-402).

Jestliže se chceme zmínit o užitečnosti a významu tohoto díla, musíme poznamenat, že je originálním zpracováním téměř půlstoletého spisovatelského působení kněží jedné diecéze a téměř čtvrtstoletí existence obnovené teologické fakulty ve Wroclawi. Tuto skutečnost ostatně zdůrazňuje samotný autor, když dodává, že pro žádnou jinou diecézi takový *Słownik* (Slovník) nebyl vypracován a z řádů jej mají pouze bernardini (františkáni), slezští františkáni (minorité), františkáni konventuálové, klarisky a společnosti vycházející z tzv. třetí řehole. Mandziuk má na zřeteli především dvě práce publikované na počátku 80. let: *Słownik polskich franiszkanskich* (Slovník polských františkánských spisovatelů) a *Słownik polskich kapucynów* (Slovník polských kapucínů). Tato úvaha

ve vztahu k diecézi není příliš přesná, jelikož Knihovna sv. Jacka v Katovicích uveřejnila v roce 1996 *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX a XX wieku* (Životopisný slovník katolických duchovních XIX. a XX. století). Obsahuje 545 pečlivě zpracovaných životopisů, u nichž však postrádáme autorův bibliografický soupis. Uvedený *Słownik Biograficzny* (Životopisný slovník) byl sepsán pod vedením profesora Mieczysława Patera z Wroclavské univerzity a je plodem spolupráce šestičlenné vědecké rady a 92 duchovních a laických redaktorů s náležitou historickou erudicí (mezi nimi najdeme i kněze Mandziuka).

Přes ne vždy důslednou redakci (pokud jde o metodu) jednotlivých životopisů tvoří prezentace wroclavských spisovatelů v jistém pohledu pokračování jednak prací kněze Emila Szramka (+ 1942), průkopníka slezské biografiky a současně předsedy *Śląskiego Komitetu Regionalnego dla Polskiego Słownika Biograficznego*, 1932 (Slezský regionální výbor pro Polský životopisný slovník), jednak výše uvedeného *Słownika polskich teologów katolickich* (Slovníku polských katolických teologů), který redigoval L. Grzebień, a konečně v pohledu na celé Polsko pak pokračováním obou vydání knihy G. Pollaka *Kto jest kim w Kościele*, 1999² (Kdo je kdo v církvi).

Navíc biografie uvedená v 160 heslech autorů je cennou aktualizací prací takových autorů jako: J. Kopiec, *Historiografia diecezji wrocławskiej do roku 1821* (Historiografie wroclavské diecéze do roku 1821), Lublin 1982; K. S. Matwijowski, „Stan powojennych badań nad dziejami Kościoła katolickiego na Śląsku w czasach nowożytnych“

(Stav poválečného zkoumání novodobých událostí katolické církve ve Slezsku), in: *Sobótka* (1984), 4, s. 485-496; W. Urban, „Dorobek naukowy księzy repatriantów w Polsce w latach 1947-1970“ (Příspěvek pro vědu kněží repatriovaných v Polsku v letech 1947-1970), in: *Homo Dei* (1970), 3, s. 232-237 a též, *Duszpasterski wkład księzy repatriantów w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945-1970* (Duchovní přínos kněží repatriovaných ve wroclavské arcidiecézi v letech 1945-1970), Wrocław 1970.

Slabší stránkou životopisů je nedůsledné zpracování vývoje tzv. kariéry církevní a vědecké na základě chronologie obecných církevních hodností a vědeckých titulů, a také tematiky počínaje magisterskými pracemi počínaje a habilitačními pracemi konče. Nicméně hodnotu soupisu osobní bibliografie oslabuje rezignace na rozdělení publikací charakteru homiletického, publicistického a vědeckého, stejně tak měnící se hodnocení, pokud jde o soupis nepublikovaných rukopisů, které jsou k dispozici pouze v soukromém archivu autora.

Bohužel v představované práci chybí aspoň nejmenší pokus o všeobecný pohled na cenný záznam o náboženském a spisovatelsko-vědeckém působení wroclavského duchovenstva v průběhu poválečného století, který by zachránil před zapomenutím a útokem ze strany stereotypů metodicky rozšiřovaných komunistickým režimem a rovněž běžných hodnocení. Publikovaný věcný a jmenný rejstřík vyžaduje ještě značné zdokonalení, aby se mohl stát směrodatným a užitečným nástrojem.

Jestliže prezentovaný titul má účinným způsobem pokračovat v polemice s německým autorem Kleidamem, bylo by vhodné při tak velkém výzkumném úsilí nejen krátce charakterizovat soubor více než 57 autorů publikujících homiletické materiály (s. 395-396), ale především vyjmenovat nejaktivnější v oblasti publicistické a současně i nejvýznamnější vědce různých filosoficko-teologických oborů, kteří v posledních desetiletích byli spojeni s Papežskou teologickou fakultou ve Wroclawi. Svůj význam by zde měl aspoň statistický soupis kněží, kteří v uvažovaném období obhájili licenční, doktorské a habilitační práce. Dále za potřebnou považuji zkrácenou prezentaci činnosti profesorů reaktivované fakulty a její hlavní pracovny, kterou je Hlavní knihovna PWT. Jen samotné množství 6047 prací zaznamenaných ve 160 osobních bibliografiích neznamená v celém rozsahu přesvědčivou odpověď v započaté polemice.

Již při předběžném čtení a reflexi dokonce nepřilíš připravený čtenář *Slownika księzy pisarzy archidiecezji wrocławskiej* (Slovníku kněží spisovatelů wrocławské arcidiecéze) objeví mj. tyto údaje: 75% z prezentovaných spisovatelů uveřejnilo ne více než 30 prací (v tomto počtu 46 autorů pouze do 5 titulů; 33 duchovní sepsali od 5 do 10 titulů, 42 kněží pak od 10 do 30 publikací). Soubor spisovatelů, jejichž počet prací stojí v rozmezí od 30 do 100, čítá pouze 23 osoby a tvoří 14% z celého souboru. Jestliže budeme pokračovat v analýze následujících kategorií publikační činnosti, v nichž je počet prací vždy navýšen o 100, zaregistrujeme okruh 16 kněží-vědců, kteří tvoří pouze 10%

všech kněží spisovatelů z metropole, již věnujeme pozornost. A tak se v souboru autorů od 100 do 200 prací ocitlo 9 kněží, ale v rozmezí od 200 do 300 prací zaznamenané už pouze 3 duchovní: kard. H. Gulbinowicz, kard. B. Kominek a prof. R. Rogowski. V počtu do 400 prací se setkáme je se 2 autory: kněz prof. J. Majka a autor zmíněného slovníku kněz J. Mandziuk. Spisovatelskou produkci řádu od 400 do 500 publikací reprezentuje kněz prof. M. Czajkowski a v rozpětí od 500 do 600 prací představuje *Slownik* (Slovník) kněze Józefa Mandziuka hierarchu a vědce biskupa W. Urbana, který zemřel roku 1983.

Výše prezentovaná práce není pouze kolektivní biografii, památkovou knihou, jež zachycuje soubor spisovatelů wrocławského presbyteria působících v obtížném období konfrontace s ateistickým komunistickým režimem, ale rovněž důležitým argumentem v diskusích, jejichž cílem byl návrat teologické fakulty do struktur Wroclavské univerzity, založené jezuitů v 17. století. Současně je tato kniha užitečným příspěvkem pro konkrétní prozopografické práce a současně představuje důstojné uctění milénia wrocławské metropole. Konečně je účinnou prezentací kněží, z jejichž pera vyšly duchovní a vědecké práce. Lze tedy očekávat, že uvedený *Slownik* (Slovník) bude po určité době cennou pomocí jak pro studenty, životopisce, historiky, tak i knihovníky, kteří se starají o dnes tak potřebné oddělení vědeckých informací.

Tadeusz Fitych

E. BROWN: AN INTRODUCTION TO THE NEW TESTAMENT

(New York etc.: Doubleday, 1997, XLIV + 878
s., 42,50 US \$).

V srpnu 1998 zesnulý přední americký katolický biblista Raymond E. Brown je známý světové vědecké a odborné veřejnosti nejen svými velkými komentáři (v řadě Anchor Bible) k Janovu evangeliu a Janovým listům, ale také svými speciálními komentáři k textům evangelií o Ježíšově narození (*The Birth of the Messiah*; 1977, 2. doplněné vydání 1993) a k evangelijním textům o Ježíšově utrpení a smrti (*The Death of the Messiah*, 2 sv. 1994). Je také autorem celé řady dalších menších publikací týkajících se Nového zákona a příbuzných oblastí. Mezi ně patří také např. Úvod do novozákonní christologie (*An Introduction to New Testament Christology*, 1994), který vyšel v českém překladu pod trochu zavádějícím názvem *Ježíš v pohledu Nového zákona: úvod do christologie* (Praha: Vyšehrad, 1998). Úvod do Nového zákona je posledním velkým dílem tohoto velkého amerického biblisty. Je v něm nepochybně obsažen vyzrálý plod jeho celoživotního bádání. na přebalu tohoto tlustého svazku jsou zachycena velmi kladná, až superlativní hodnocení z řad odborníků. Mezi nimi možná nejpůsobivěji zní hlas prof. Bruce M. Metzgera (podílel se např. na vypracování dnes standardního řeckého textu Nového zákona a napsal k němu komentář o jednotlivých textových variantách), který toto Brownovo dílo hodnotí jako „magnum opus“ a říká o něm, že „kdyby někdo mohl vlastnit pouze jednu kni-

hu o Novém zákoně, měl by mít tuhle“. Není toto hodnocení přehnané?

Už z hlediska obsahu lze říci, že se jedná o dílo monumentální. Zachycuje kromě tří klasických částí novozákonních introdukcí, tj. dějin kánonu Nového zákona, jeho textu a podrobného úvodu do jednotlivých knih, také např. kapitulu o hermeneutice (*How to read the New Testament*), kde jsou nejen stručně popsány různé metody interpretace, ale také probírány otázky inspirace, zjevení a smyslů v bibli. Oproti tradičním introdukcím je navíc i kapitola 4 o politickém a společenském světě novozákonní doby a kapitola 5 o náboženském a filosofickém světě téže doby (Brown na str. 5 právě upozorňuje na rozmanité zaměření dnešních úvodů do Nového zákona). Ovšem tradiční části novozákonních introdukcí z pohledu Nového zákona jako celku, tj. dějiny kánonu (kapitola 1) a především problematika novozákonního textu (kapitola 3), jsou zpracovány poměrně stručně. To je dáno zřejmě charakterem knihy, kterou její autor chápe jako *introductory*, tj. určenou pro specialisty. Pro studenty na začátku vysokoškolského studia se asi zdály třeba otázky textové kritiky příliš komplikované, proto je problematika spíše jen naznačena.

Kapitoly, které se zabývají jednotlivými novozákonními knihami, popř. jejich skupinami, jsou ovšem pečlivě propracované. Je jich celkem 32, a to včetně obecnějších, jako např. o evangeliích a synoptické otázce, o novozákonních listech, o myšlení a životě apoštola Pavla (kapitoly 15 a 16) nebo o pseudonomitě a deuteropavlovských listech. Pozoruhodné jsou také dva

dodatky (*appendices*): o historickém Ježíši (přehled bádání moderní doby s důrazem na informace o nových postojích, hlavně u členů skupiny *Jesus Seminar*) a o židovských a křesťanských spisech se vztahem k Novému zákonu. Kapitoly o jednotlivých knihách jsou prakticky přehledné v tom, že nejprve nabízejí základní informace v tabulkových souhrnech, a teprve potom následuje analýza textu a probírají se specifické historické a teologické problémy.

R. E. Brown předkládá poctivě čtenářům výsledky bádání a postoje badatelů. Samozřejmě především představuje názor většinový, ale uvádí i názory menšinové. Snaží se, jak sám říká v předmluvě na str. xi, zachovávat středovou pozici. A to je jistě dobré. Dovede přitom např. zpochybnit někdy dnes zcela suverénně hlášané a patrně i většinou badatelů zastávané tvrzení, že autor Lukášova evangelia a Skutků apoštolů nemohl v žádném případě být průvodcem apoštola Pavla (zde se jeho názor blíží pohledu druhého velkého amerického katolického biblisty J. A. Fitzmyera, který vydal nejen podrobný komentář k Lukášovu evangeliu, ale nejnověji také ke Skutkům). Ale přesto je možné někdy vycítit jistou nepřesvědčivost při nezaujetí pevného stanoviska. Ten dojem může mít čtenář nejen kvůli určité nejednotě názorů způsobené touto otevřeností, jako např. mezi konstatováním na str. 5, že možná všichni autoři novozákonních knih byli Židé, a příklonem k názoru o pohanském původu autora Lukášova evangelia na str. 268n. Brown zcela správně a objektivně probírá nejprve sedm Pavlových listů, kte-

ré jsou mezi badateli z hlediska autorství nesporné, a potom teprve ostatní listy, které sice nesou v záhlaví Pavlovo jméno, ale jsou dnes už asi většinou biblistů pokládány za dílo Pavlových žáků či obdivovatelů. Jako prvním z této skupiny se zabývá 1. listem Soluňanům. V tabulkovém přehledu na str. 591 uvádí obě možnosti napsání listu: jak Pavlem, tak i později, ale říká, že názor o tom, že jej nenapsal Pavel, získává půdu i mezi umírněnými. Pak se dosti podrobně věnuje otázce autorství tohoto listu (str. 592-596). Většina čtenářů musí z předložených argumentů a protiargumentů mít dojem, že existuje mnohem více důvodů proti přímému Pavlovu autorství. Brown však přesto nechává otázku otevřenou, a to s málo přesvědčivým konstatováním, že biblickým studiím se nepomůže jistotou o nejistém (*by being certain about uncertain*, str. 596). Ale právě zvažováním argumentů pro a proti lze získat jistotu, byť třeba jen aproximativní. Např. proti velmi malé pravděpodobnosti, že by nebezpečí padělaných Pavlových listů (srov. 2 Sol 2,2; 3,17) existovalo už v rané fázi autentické Pavlovy korespondence, stěží může být vážným protiargumentem Barclayova teorie, kterou Brown uvádí v pozn. 8 na str. 593, že takový dojem měl Pavel hned po napsání 1 Sol, když mezi Soluňany vznikla nevyváženost v apokalyptických názorech. To je nepodložená hypotéza. Většina Brownových názorů je ovšem nepochybně velmi uvážených.

I toto Brownovo dílo je podobně jako jeho velké publikace vybaveno četnými bibliografickými údaji v seznamech na konci kapitol i v poznám-

kách. Ale na rozdíl od oněch minulých děl je zde uvedena literatura pouze v angličtině. Autor to zdůvodňuje v předmluvě (str. vii) ohledem na čtenáře, kteří pravděpodobně nebudou moci sledovat biblické bádání v cizí literatuře. To je jistě škoda, a to nejen pro čtenáře v ostatních zemích, nýbrž i pro domácí, tj. americké. Zdá se skoro neuvěřitelné, že by si američtí studenti nedovedli poradit s nějakým třeba francouzským názvem publikace. Je pravda, že bylo do angličtiny přeloženo velmi mnoho biblické literatury německé, francouzské atd. Není to ovšem zdaleka všechno. Brown se o cizojazyčných publikacích zmiňuje většinou jen nepřímo, opisně a bez citace. Ale možná i proto zůstaly některé názory, pokud nepronikly výrazně do anglicky psané literatury, nezmíněny. Je to např. hypotéza o Deutero-Markovi (tj. přepracovaném Markově evangeliu jako zdroji velkých synoptiků) při řešení synoptické otázky, která se objevuje u některých evropských biblistů (u Rakušana A. Fuchse a v mírnější podobě u jiných).

Každopádně asi největším přínosem pro většinu čtenářů jsou v Brownově introdukcí podle mého mínění obsahové rozborů jednotlivých novozákonních knih. Nejsou v nich pouze heslovité výčty částí, oddílů či perikop každé knihy, nýbrž můžeme v nich najít jakýsi „minikomentář“. Tím Brown asi nejvíce naplnil svůj cíl (deklarovaný na str. x) a přivést čtenáře ke čtení Nového zákona, ne pouze o něm. Uveďme aspoň dva příklady z tohoto minikomentáře. K textu Mk 11,12-25 se můžeme na str. 142n. dozvědět, že prokletí fíkovníku, které se

zdá mnohemu dnešnímu čtenáři málo logické nebo i nespravedlivé, je pravděpodobně symbolickým prorockým jednáním a že neplodný strom představuje ty židovské činitele, kteří selhali, a prokletí fíkovníku pak symbolizuje jejich soud. Nebo na str. 473 se i odborník může poučit, že Pavel hlásá „Izrael Boží“ (Gal 6,16), v němž není rozhodující, zda je někdo obřezán či nikoliv. Brown tedy chápe toto slovní spojení jako označení křesťanů. Je to názor podle mého soudu správný, i když mezi badateli ne nesporný.

Jsou superlativy odborníků o Brownově introdukcí oprávněné? Skutečně si myslím i já, že kdyby měl mít někdo pouze jednu knihu o Novém zákoně, pak asi v současné době nenajde lepší. To platí i pro čtenáře mimo anglickou jazykovou oblast. Ovšem normálně by to neměla být ani pro studenty teologie kniha jediná, kterou o Novém zákoně mají (nebo studují v knihovně), protože v ní není všechno. Její význam spočívá však také v tom, že ji budou muset nejen neopomíjet, ale také stále konzultovat i odborníci.

L. Tichý

M. DE UNAMUNO: SVATÝ MANUEL DOBROTIVÝ, MUČEDNÍK

(Brno : L. Marek, 1999. ISBN 80-862663-01-0. 79 s. [náklad 2000 ks, doporučená cena 69,-Kč].)

Miguel de Unamuno se narodil 29. 9. 1864 v Bilbau a zemřel v domácím vězení 1. 1. 1936 v Salamance. Byl profesorem řecké filologie a filosofie na univerzitě v Salamance, v letech

1924-1930 byl ve vyhnanství pro své republikánské názory.

Myšlení Unamuna tíhne ke kontrastu mezi popřením rozumu a přisvědčením k životu. Člověku, který myslí a především cítí, nezbyvá nic jiného, než vzpoura proti chladnému výpočtu a otevření se tvůrčí schopnosti, cílům před sebou, které je možné chápat jako povolání. Své filosofické úvahy Unamuno vyjadřuje převážně literárně. Příběh povídky je jednoduchý: Biskup chce začít proces beatifikace kněze své diecéze, Dona Manuela, zvaného Dobrotivý. Angela Carballinová byla jeho duchovní dcerou a píše své vzpomínky jako svou zpověď. V literární fikci se dostaly paměti do rukou autora, který je upravil a zveřejnil (s. 76-77). Don Manuel byl kněz plný lidskosti a dobrotivosti, s velkým vlivem na lidi, nesmírně pracovitý, s velkým sociálním citěním. Jeho hlavní starost byla radost lidí a jejich spokojenost. Přivedl k víře Lazara, který se vrátil jako pokrokař z Ameriky do své rodné vesnice. Postava tohoto kněze se postupně odhaluje ve vzpomínkách Angely: Bojí se samoty, nevěří v ďábla, nevěří všemu, co učí. Lazara přemluví, „aby nevyvolával pohoršení, aby dával dobrý příklad, aby se zapojil do církevního života vesnice a předstíral, že věří, i když nevěří, a utajil své názory týkající se víry“ (s. 47). Slovy Dona Manuela: „*Moje náboženství mi poskytuje útěchu v tom, že utěšuji druhé, i když ta útěcha, kterou jim dávám, mě samotného neutěší*“ (s. 50). V rozhovoru s Angelou vyjeví svou »nevíru« a žádá od ní rozhřešení ve jménu lidí. „*V té chvíli jsem měla pocit, jako by do mě pronikla tajemná síla kněžského úřadu*“ (s. 53). Lazar se

stává horlivým učedníkem kněze, přemítajícího o smrti (vlastně sebevraždě). Smutek, který proniká Dona Manuela je smutkem člověka, který ví a musí mlčet. Věčný život je životem zde na zemi, to je jeho »Krédo«. Hříchem je i to, že jsme se narodili. Víra je spíše snem než skutečností, skutečná víra je „*spokojenost se životem a v radost z něj*“ (s. 68). Don Manuel a později Lazar „*zemřeli ve víře, že nevěřili, že v to vlastně věří, a ve skutečnosti v to zoufale věřili*“ (s. 74).

Myšlenková provokace autora má svého adresáta: Logika, náboženská »technologie«, Bůh vytvořený vůlí a sentimentální potřebou člověka, mystickou projekcí vědomí, křesťanství zbavené dogmatu jako živé pravdy, nesmrtelnost jako postulát rozumu a projekce vlastního »Já«. Neklid probouzející myšlenky však mají očištnou funkci, protože se dotýkají lidských tužeb. Tužby skutečně spojují člověka s člověkem, zde je vlastní pole »náboženství«, proto je nepřijatelný monopol dogmatu a morálky. Křesťanskou duchovnost není možné vymezit, jak je k tomu náchylný tradicionalismus a fetišismus. Je výsadou těch, kteří poznávají, že náboženská zkušenost stojí na vrcholu lidských tužeb a zájmů v podivuhodné jednotě.

Útlá kniha je uvedena zasvěceným úvodem Michaela Hausera, který pomáhá čtenáři rychle se orientovat v myšlenkovém světě autora a interpretuje povídku. Je třeba podtrhnout kultivovaný překlad Martiny Slavinské.

Pavel Ambros

L. MAREK: DĚJINY KŘESŤANSTVÍ NA RUSI I. KYJEVSKÁ RUS

(*Hostinné: Rubato, 1996. ISBN 80-902256-0-8. Náklad 2000 ks, doporučená cena 64 Kč.*)

Markova práce chce být „*stručným průvodcem střetu dvou zcela odlišných světů ve světle dějin celého období Kyjevské Rusi*“ (s. 7). Publikace je rozdělena do šesti částí: Úvod (s. 11-12) objasňuje známou úlohu Vikingů při vzniku ruského státu (k tradici Kyjevské Rusi se hlásí Rusové, Bělorusové a Ukrajinci, proto se rozlišuje »Rus« a »Rusko«) a navrhuje obecně přijímanou periodizaci ruských křesťanských dějin na tři období – kyjevské, moskevské a petrohradské. Druhá kapitola pojednává o ruském státě a přijetí křesťanství (s. 15-45). Podává nejdříve literární prameny, popisuje pohanství na Rusi a zabývá se jednotlivými osobami (ondřejovská legenda, Askold a Dir, Igor, Olga, Svjatoslav, Svatý Vladimír, Jaroslav Moudrý, Boris a Gleb, Izjaslav, Vladimír Monomach, Andrej Bogoljubský). Autor zde shrnuje známé skutečnosti, neproblematizuje historické interpretace a přejímá jednotlivé teorie či hypotézy (interpretace ondřejovské legendy – s. 20-21, srv. LÁŠEK, J. B. *Počátky křesťanství u východních Slovanů*. Praha: Sít', 1997, s. 107-115; křest Olgy – s. 26-27, srv. LÁŠEK, J. B., tamtéž, s. 68-81 atd.). Třetí kapitola (s. 47-72) popisuje vznik ruské církve: Shrnuje jednotlivé skutečnosti tím, že je vypočítává, a podtrhuje vliv řecké církve. Zabývá se některými postavami biskupů (Lukáš Židata, Ilarion, Kliment Smoljatič, Kyril Turovský), církevním soudnictvím, stručně o herezích

a bojem proti pohanství. Čtvrtá kapitola (73-94) je věnována ruskému mnišství. Podrobněji se zabývá Antonínem, Teodosiem, Kyjevsko-Pečerským paterikonem, kláštery v Novgorodě. V závěru (s. 97-99) shrnuje specifičnost »byzantské symfonie« v Rusku: Vliv církve na společnost byl větší, poněvadž reprezentoval vliv Byzance jako rozhodující mocnosti v Rusku. První období ruských dějin ukončil zdrcující vpád Tatarů, který ukončil paradoxně závislost za Byzanci, podnítil ruský patriotismus a dal vzniknout postupně novému centru – Moskvě.

Příručka má informativní funkci, je psána z pravoslavného hlediska (srv. pozn. 45, přepis jmen). Sporných míst se dotýká prostým výčtem, zásadnější otázky, které by vedly k hlubší analýze, si neklade. Není toho ani zapotřebí, když vezmeme do úvahy populárně naučný charakter knihy (v tom nejlepší slova smyslu). Svědčí o tom i pečlivě připravené přílohy: Kamenná architektura ruských církevních staveb, překlad „*Poučení novgorodského biskupa Lukáše Židaty*“ (s. 108-109), seznam kyjevských knížat a metropolitů, chronologie nejdůležitějších událostí, pečlivý rejstřík a vložená mapa Kyjevské Rusi. Kniha obsahuje mnoho faktografických údajů, je svým způsobem malým slovníčkem ruských církevních dějin. Bohužel zcela opomenuta zůstala oblast vztahu s první byzantskou misí mezi Slovany. Plod této misie nezůstal bez vlivu na Kyjevskou Rus, jejich kontakty byly živé a plodné. Kdo se chce ranným obdobím zabývat hlouběji, sáhne nepochybně po výše zmíněné Láškově monografii. Širší kontext

může konzultovat v právě vydaném klasickém díle F. Dvorníka *Zrod střední a východní Evropy: mezi Byzancí a Římem*. Praha : Prostor, 1999. Speciální bibliografii české provenience je možné nalézt VEBER, V. [ed.] *Ruské a sovětské dějiny v české poválečné historiografii*. Praha : Společnost pro výzkum střední a východní Evropy v ČR, 1996. Jinak je třeba odkázat na zahraniční publikace, zmíněné autorem, nebo nejlépe PODSKALSKY, G. „Russie“, in: *DS*, sv. 13, col. 1140-1160.

Pavel Ambros

**J. BABJAK: P. MICHAL LACKO, SJ.
INFORMÁTOR A FORMÁTOR
GRÉCKOKATOLÍKOV**

(Trnava : Dobrá kniha, 1997. 402 s.)

Nadějný mladý jezuitský teolog (narozen 1953) publikuje svou doktorskou práci, kterou obhájil v roce 1996 na Papežském východním ústavu u profesora Konstantina Simona. Celá práce shrnuje lidský, duchovní, a především vědecký profil profesora Michala Lacka. Babjak charakterizuje jeho dráhu profesora na Papežském východním ústavě (s. 22-53), která byla široká svým záběrem a dotýkala se mnoha oblastí. Babjak o ní na závěr kriticky říká: „...kvantita práce, která byla někdy na úkor kvality, neboli vědeckosti“ (s. 52). Lackovo historické dílo přispělo k poznání dějinného vývoje řeckokatolické církve na Slovensku: mukačevského biskupství, Vídeňské synody, prešovského biskupství a nejnovějších dějin – z doby pronásledování (s. 54-105). Významná je podle Babjaka i činnost Lacka pro řeckokatolíky v zahraničí (s. 106-140). Neopomíná ani

jeho činnost praktické formace prostých věřících: Spolupracuje na vydání modlitebních knih, vykládá liturgii, svátky, ikony, životopisy svatých, angažuje se ve vysílání slovenské sekce vatikánského rozhlasu (s. 141-174). Kapitola „*Výzkum misie sv. Cyrila a Metoděje*“ je spíše než jasnou analýzou Lackova názoru na cyrilometodějskou problematiku a na jeho tvrzení podrobným shrnutím všeho, co o dané problematice napsal. Poněvadž je příspěvků velké množství, popisný způsob práce se postupně stává nepřehledný a není z něho jasné, zda Lackovo myšlení zůstává neměnné, zda a v čem je možné pozorovat vývoj jeho myšlení v dané problematice a kde jsou především kořeny způsobu jeho uvažování. Množství sesbíraného materiálu by zřejmě vyžadovalo hlubší zpracování a zásadnější teze již v této části autorova badatelského zájmu. Osvětová práce mezi Slováky v zahraničí a jeho profil jezuitu doplňují závěrem autorovu knihu (s. 218-242 a s. 243-266). Kdybychom chtěli shrnout to, co Babjak o Lackovi tvrdí zásadním způsobem, nepochybně bychom museli citovat větu z jeho závěru: Sjednocovatel mnoha světů.

Druhou část knihy tvoří bibliografie Michala Lacka. Je třeba ocenit její přesnou metodologii, která činí z práce přehledný nástroj k dalšímu studiu. Je uspořádána chronologicky, začíná rokem 1939 a končí rokem 1993. Obsahuje účtyhodných 1731 položek. Resumé je v závěru knihy slovensky, anglicky a německy. Jmenný rejstřík a přílohy knihu uzavírají.

Babjakova práce je prvním krokem vpřed ke kritickému bádání jedné části

východní tradice na Slovensku. Úkolů a otázek je však mnohem více, další kroky budou muset nepochybně následovat. Lze jen doufat, že nastupující generace se tohoto nelehkého úkolu chopí tak, aby hlubší poznání dějin a teologických problémů z nich plynoucích přispělo k oživení ekumenických snah a řešení aktuálních problémů. Schopnost kritického myšlení je osvobozující a pomáhá vyjít z mechanicky předávaných schémat myšlení. K tomu je Babjakova práce příslibem a povzbuzením.

Pavel Ambros

**M. TOMKA / P. M. ZULEHNER:
P. M. RELIGION IN DEN
REFORMLÄNDERN
OST(MITTEL)EUROPAS**

(Wien : Schwabenverlag, 1999. 244 s. ISBN 3-7966-0939-2).

Paul M. Zulehner se narodil ve Vídni v roce 1939, doktorát filosofie a teologie získal v Innsbrucku, vyučoval v Bamberku a Pasově, v současné době je profesorem pastorální teologie a kerygmaticky na Vídeňské univerzitě. Spoluautorem knihy je maďarský sociolog Miklós Tomka, ředitel Pastoračního institutu v Budapešti.

Autoři knihy se ptají po náboženských změnách v bývalém komunistickém bloku, po úloze křesťanských církví v postkomunistické společnosti, pokouší se porovnat tento vývoj v jednotlivých post-komunistických zemí po roce 1989 a vzájemné rozdíly specifikovat. Kniha je první prezentací výsledků ambiciózního výzkumného

programu »Aufbruch«,¹ zveřejňuje výsledky srovnávací studie, založené na sociologickém výzkumu vzorku 1200 respondentů v rozmezí 18-65 let v deseti zemích střední a východní Evropy od listopadu roku 1997 do dubna roku 1998. Kniha na základě kvantitativních sociologických metod podává přehledný pohled zevnitř i zvnějšku na religiozitu deseti postkomunistických zemí (Litva, Polsko, Ukrajina, Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Chorvatsko, Slovinsko, bývalé NDR), co pro obyvatele těchto zemí znamená náboženství, Kristus a církev a jak rozumí obsahu těchto pojmů. Výsledkem je »mapa religiozity« celé této oblasti. Autoři se ve svých závěrech odvolávají na celoevropský výzkum hodnot, který se podobnými otázkami zabýval v roce

¹ Bližší podrobnosti o celému projektu srv. <http://pastfo.rel.u-szeged.hu/aufbruch>.

Výzkum vychází z předpokladu, že státy s komunistickou ideologií věnovaly zvýšenou pozornost církvím. Státní politika měla ve všech dotýcných zemí společné rysy (přesvědčení o osvobození z područí náboženského tmářství, snaha izolovat a separovat církev od společnosti, přímý mocenský a administrativní boj) a specifické charakteristiky, plynoucí z rozdílného historického vývoje. Vlastní projekt je rozdělen do 15 témat: Kněží a biskupové – správa a komunikace v církvi, přijetí koncilu, církev a média, laici – ženy – mládež, materiální základna, farní duchovní správa, duchovní a náboženské hnutí, náboženství a národní identita, ekumena, konformismus a odpor, řády, náboženská výuka, lidová zbožnost, internacionalita, charita (s. 10-21).

1991,² a pokouší se formulovat základní tendence v oblasti religiozity.

Autoři dochází k radikálním závěrům: Počet lidí, kteří definují sami sebe jako »náboženské«, je radikálně nižší v porovnání s údaji roku 1991. Pro ilustraci některé údaje pro Českou republiku:³

Přihlášení se k nějakému náboženství
1991: 37% 1998: 29%

Přináležitost k některé z konfesí
1991: 40% 1998: 27%

Přihlášení se k ateismu
1991: 5% 1998: 26%

Z výzkumu vyplývá, že Česká republika je nekonfesijní země (73% se nehlásí k žádné konfesi),⁴ většina obyvatelstva se hlásí k různým stupňům ateismu, který je dominujícím faktorem (71%), praktikujících věřících je podle výzkumu 6% (náboženská praxe, víra, zkušenost, vztah k církvi, důsledky pro život).⁵ Ukazuje se, že období pronásledování přestává ve vědomí věřících i nevěřících být faktorem, který má vliv na současná rozhodnutí. Proces kontinuálního odkřes-

tánštění postupuje rychleji ve střední a východní Evropě než v západní. V České republice převládá pozitivnější přístup k přijetí minulosti a negativnější přístup k přijetí budoucnosti.⁶ Pouze 23% respondentů je optimistických vzhledem k budoucnosti, 42% nevidí žádné změny, 44% se staví na základě svých zkušeností i navzdory svým zkušenostem k budoucnosti náboženství pesimisticky.

Sami autoři poukazují na možné zdroje kritiky těchto svých závěrů: První je rázu metodologického, odborného, druhá vychází spíše z neochoty akceptovat data, která se jim nehodí. Sami však poukazují na opatrnost vyvozovat příliš kategorické závěry. Obnova, která přichází »ze zdola«, touha po restauraci poměrů, nové důrazy, autentické i falešné prvky se spolu setkávají v jednom celku a přesně je odlišit a interpretovat není vždy možné. Je těžké odhadnout, jakou tendenci nabude ta podoba religiozity, která se uchovává ještě z doby před 2. světovou válkou na mnoha místech.⁷ Je však zcela zřetelné, že Česká republika spolu s bývalou NDR se pohybuje ve všech analýzách v extrémních polohách vůči ostatním zemím, především Polsku, Rumunsku, Litvě a Chorvatsku. „Dvě země mají ateistickou většinou: Česká republika a východní Německo. Silná skupina ateistů je i v Maďarsku a Slovensku. V menšině jsou ateisté v Polsku, Rumunsku, na Ukrajině, Chorvatsku a na Litvě.“⁸

Privatizace náboženství, především v oblasti rozhodování se v etických

² Výsledky byly publikovány P. M. ZULEHNER – H. DENZ, *Wie Europa lebt und glaubt*. Düsseldorf: Patmos, 1994². Výzkum se dotýkal dvou oblastí: vztah obyvatelstva celé Evropy k náboženství, přináležitosti k církvi a otázek smyslu života, morálky, sociálních otázek a kulturního prostředí.

³ M. TOMKA – P. M. ZULEHNER, *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*. Wien: Schwabenverlag, 1999, s. 42-45 [=M. TOMKA – P. M. ZULEHNER].

⁴ M. TOMKA – P. M. ZULEHNER, s. 27.

⁵ *Tamtéž*, s. 34.

⁶ *Tamtéž*, s. 55.

⁷ Srv. *tamtéž*, s. 44.

⁸ *Tamtéž*, s. 206.

otázkách, osobní realizaci a důrazu na osobní individualitu, nemusí náboženství ohrožovat v případě, že církev najde nové formy jednoty věřících. Ukazuje se, že i střední a východní Evropa si je plně vědoma náboženské různosti, která se dnes vytváří.⁹ Tento pohled se prosazuje jak v pohledu společnosti jako takové (pohled na církev »z venku«), tak i v jednotlivých církvích. Lze proto očekávat, že pohled na náboženskou scénu bude stále více diferenciovanější z hlediska různých skupin obyvatelstva. Převládá však pozitivní pohled na církev, především na její sociální funkci.¹⁰ Církev se nejeví jako ohrožení pro jednotlivce nebo společnost, má se věnovat především v oblasti charitativní. V české společnosti kladný postoj ke katolické církvi není tak jednoznačný jako v jiných zemích.¹¹ Není však v této chvíli možné jednoznačně říci, zda „*po rozkvětu náboženství a církve bude pokračovat proces vzdalování se od církve, jestli tento proces je spojen s poklesem individuální religiozity, zda rostoucí modernizace povede k většímu individualismu na náboženském poli, nebo zda církve budou spojeny silněji než v západní Evropě*“.¹²

Sociologická fakta je třeba vzít vážně, ukazují na syndromy vývoje. Je třeba však dodat dvě kritické připomínky, které jsou spíše zaměřeny do oblasti pastoračního využití socio-

logických výzkumů. Nelze se ubránit postřehu, že proces poznání činnosti církve a jejího kritického hodnocení na základě kvantitativních sociologických metod zjednodušuje poznání »náboženského fenoménu« jako takového jen zdánlivě ve správném smyslu. Náboženská skutečnost je zcela jistě součástí sociologického zkoumání, je však skutečností toto zkoumání přesahující. Kvantitativní výsledky zplošťují a ochuzují pohled na náboženský život v případě, že nenesou v sobě korekci v podobě stanovení hranic svého dosahu. Nepostihují dostatečně teologický aspekt problému, který mnohem zdařileji zachycují metody kvalitativní.¹³ Co není do výzkumu v této souvislosti začleněno, je otázka, jak se ubránit tomu, aby kvantitativní výzkum realitu nevykonstruoval. Vystihnout pravidla hry (proces institucionální a svět příběhů (naratizace) je pro pastorační pochopení a rozhodování pravděpodobně důležitější než samotná »fakta«.¹⁴ Postihnout realitu, fiktivnost a transcendentu v neurčitém dění, jako jsou změny religiozity (transcendentu ve smyslu „*přesáhnout běh událostí, aby lidé mohli rozpoznávat, co podstatného se děje za děním a co je jeho pravým zdrojem*“)¹⁵ není na základě takto podaných faktů možné. Druhá poznámka mluví ještě dále: Sociologické přístupy vytvářejí instituce, které ke svému životu potřebují sociologicky pojeté

⁹ Tamtéž, s. 85.

¹⁰ Srv. U. RUH, „Chiese diverse alla prova“, in: *Il Regno. Attualità*, 1999, č. 8, s. 227.

¹¹ M. TOMKA – P. M. ZULEHNER, s. 128.

¹² D. POLLACK – I. BOROWIK – W. JAGODZINSKI, *Religiöser Wandel in den post-kommunistischen Ländern Ost. und Mittel-Europas*. Würzburg: Ergon Verlag, 1998, s. 49.

¹³ Srv. např. M. DISMAN, *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993.

¹⁴ Srv. J. KABELE, „Přerody aneb o čem je ten tlustý spis?“, in: *Biograf*, 1995, č. 5.

¹⁵ BUŠTÍKOVÁ, „Hledání cesty (transcendentní přerod žáků jógy)“, in: *Sociologie z masa a kostí*. Praha: ISS FSV, 1996.

skutečnost. Vytváří tím požadavky, které mění vztahy a postoje na základě sociologické srozumitelnosti. Sociologická srozumitelnost si postuluje nárok všeobecné platnosti, nové gramotnosti a schopnosti sdělovat jinému obsah sdělení tímto způsobem. Přes všechny pozitivní prvky sociologických analýz pastorální teologie nemůže upadnout do »teologického zapomínání«, které je třeba odlišit od »teologické sklerózy«, jejímž zdrojem jsou konceptualismus a depersonifikace. Ztráta spirituálních vazeb je vzápětí doprovázena rychle ztrátou sociálních vazeb. Zdroje pastorální teologie jsou přece jen jinde než v sociologické analýze. Burcuující síla jednotlivých poznatků je zcela jistě důvodem zásadních teologických úvah, které se nemohou spokojit s povrchním popisem příčin a lacinou argumentací, jak je možné se s ní setkat v našich pastoračních programech.

Pavel Ambros

STUDIA THEOLOGICA

Teologický časopis
Cyrilometodějské teologické fakulty University Palackého
a Teologické fakulty Jihočeské university
ve spolupráci s Teologickou fakultou Trnavské university

Publikace číslo 99-01

Vydala CMTF UP Olomouc v roce 1999

Redakční rada:
Doc. ThDr. Ladislav Csontos, doc. ThDr. Josef Dolista,
PhLic. RNDr. Martina V. Štěpinová

Odpovědný redaktor:
PhLic. RNDr. Martina V. Štěpinová

Vydání první

Náklad 350 výtisků

ISSN 1212 - 8570